РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ КРИЗИSTRATEGIC ASPECTS OF RECONSTRUCTION OF ECONOMIC RESILIENCE
OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN CONDITIONS OF CORONAVIRUS CRISIS

УДК [658.5:338.1](614.46)

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct55-11>**Бірбіренко С.С.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
та корпоративного управління
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку**Банкет Н.В.**викладач кафедри
економіки підприємства
та корпоративного управління
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку**Birbireno Svitlana**State University of Intellectual Technologies
and Communications**Banket Natalia**State University of Intellectual Technologies
and Communications

Метою статті є дослідження впливу пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 на економічну стійкість світових економік, а також українських підприємств із подальшим розробленням практичних рекомендацій щодо впровадження стратегічних аспектів її відновлення. Встановлено, що головним фактором дестабілізуючого впливу на сучасні світові економічні процеси є пандемія коронавірусної інфекції COVID-19. Встановлено необхідність розроблення стратегічних аспектів відновлення економічної стійкості українських підприємств, які запропоновано запровадити у їхню практичну діяльність задля уникнення негативних наслідків коронавірусної кризи. В умовах впливу коронавірусної кризи нагальною необхідністю стали розроблення й рекомендація до практичного застосування стратегічних аспектів відновлення економічної стійкості українських підприємств. Вважаємо, що впровадження в практичну діяльність запропонованих стратегічних рекомендацій дасть змогу підприємству України уникнути глибокої економічної кризи та банкрутства.

Ключові слова: економічна стійкість, конкурентоспроможність, розвиток, пандемія, COVID-19, коронавірусна криза, стратегія відновлення.

Целью статьи является исследование влияния пандемии коронавирусной инфекции

COVID-19 на экономическую устойчивость мировых экономик, а также украинских предприятий с последующей разработкой практических рекомендаций по внедрению стратегических аспектов ее восстановления. Установлено, что главным фактором дестабилизирующего влияния на современные мировые экономические процессы является пандемия коронавирусной инфекции COVID-19. Установлена необходимость разработки стратегических аспектов восстановления экономической устойчивости украинских предприятий, которые предложено внедрить в их практическую деятельность в целях избегания негативных последствий коронавирусного кризиса. В условиях влияния коронавирусного кризиса насущной необходимостью стали разработка и рекомендация к практическому применению стратегических аспектов восстановления экономической устойчивости украинских предприятий. Считаем, что внедрение в практическую деятельность предложенных стратегических рекомендаций позволит предпринимательству Украины избежать глубокого экономического кризиса и банкротства.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, конкурентоспособность, развитие, пандемия, COVID-19, коронавирусный кризис, стратегия восстановления.

The pandemic of coronavirus infection COVID-19 has radically changed the course of world economic processes, and Ukrainian in particular. The consequences of the pandemic have significantly affected the economic stability of Ukrainian enterprises, demonstrating to them the urgent need to restore their economic stability. Despite the fact that a large number of leading Ukrainian and foreign scientists study the formation and maintenance of economic stability of the enterprise, some issues remain insufficiently covered, namely, they do not contain enough proposals to restore economic stability of enterprises operating in the coronavirus crisis. Purpose of the article is to study the impact of the coronavirus infection pandemic COVID-19 on the economic sustainability of world economies, as well as Ukrainian enterprises with further development of practical recommendations for the implementation of strategic aspects of its recovery. Methods of observation, comparison, analysis, analytical method and method of statistical analysis had used. It has established that the main factor of destabilizing influence on modern world economic processes is the pandemic of coronavirus infection COVID-19. The world's largest economies in the second quarter of 2020 due to the crisis caused by COVID-19 suffered the highest, even record rates of GDP reduction. The decline in Ukraine's GDP in this period was 11.4%. However, a decrease in the depth of decline of most types of Ukrainian economic activity has recorded. The above necessitated the development of strategic aspects of restoring the economic stability of Ukrainian enterprises, which have proposed in their practical activities in order to avoid the negative consequences of the coronavirus crisis. Given the effects of the coronavirus crisis, the development and recommendation for the practical application of strategic aspects of restoring the economic stability of Ukrainian enterprises has become an urgent need. We believe that the implementation of the proposed strategic recommendations will allow Ukrainian businesses to avoid a deep economic crisis and bankruptcy.

Key words: economic stability, competitiveness, development, pandemic, COVID-19, coronavirus crisis, recovery strategy.

Постановка проблеми. Сучасне трактування наукової категорії «економічна стійкість підприємства» зводиться до формулювання її як симбіозу взаємозалежних підсистем і фінансово-господарських відносин, які відчувають постійні збурення з боку низки факторів, різноманітних за своїм походженням, умовами та місцем виникнення й активізації, а також ступенем прояву.

Також як наукова категорія економічна стійкість характеризується специфічними особливостями економічних процесів, що обумовлюються наявністю постійних змін, мінливістю зовнішнього середовища господарського функціонування.

Нині одним із головних факторів впливу на світові економічні процеси загалом і українські зокрема є фактор розповсюдження коронавірусної

інфекції COVID-19, епідемія якої сколихнула світовий ринок на початку березня 2019 р. 11 березня 2019 р. Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно оголосила, що епідемія набула характеру пандемії [1].

За даними на 19 травня 2021 р., підтверджено 164 251 023 випадків зараження у 219 країнах і територіях, з 404 990 летальних випадків. Найбільше потерпають від зараження коронавірусом США, Індія, Бразилія, Росія, Великобританія, Франція, Іспанія та Італія [2].

В Україні на зазначену дату зареєстровано підтверджених випадків зараження коронавірусом 2 165 233, з яких летальних випадків 48 696 [3].

Пандемія COVID-19 наразі набуває усіх характерних рис «чорного лебедя», який вплине на світову економіку набагато істотніше, ніж фінансова криза й рецесія 2008–2009 рр. До того ж, як відомо, «чорний лебідь» – подія, котру важко спрогнозувати і яка має суттєвий вплив на економіку.

Спричинені пандемією збурення в бік економічної активності, кризи в реальній економіці та фінансовій системі не тільки найбільш постраждалих країн, але й України істотно вплинули на економічну стійкість українських підприємств, демонструючи їм слабкі місця, неготовність, доволі низьку гнучкість та адаптацію для подолання труднощів, які виникли одночасно [4].

Таким чином, внаслідок зазначених обставин велика кількість українських підприємств опинилась на межі банкрутства і першочерговим завданням для них є вирішення питань стосовно відновлення їхньої діяльності.

Саме тому безумовної актуальності набувають питання розроблення та застосування у практиці українських суб'єктів господарювання стратегічних аспектів відновлення їхньої економічної стійкості, які орієнтуються на забезпечення стійкого й максимально ефективного господарювання підприємницького суб'єкта у сучасних кризових умовах, а також формування й відтворення високого потенціалу розвитку у майбутній перспективі з урахуванням дестабілізаційних впливів з боку COVID-19 як своєрідного «посилювача» негативних тенденцій у світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Категорія «стійкість» є об'єктом пильної уваги багатьох дослідників у різноманітних сферах науки (зокрема, в математиці, фізиці, економіці, медицині, біології, психології, хімії), що пояснюється необхідністю вивчення функціонування складних систем та їхніх складових частин. На мікрорівні методологія вивчення економічної стійкості підприємств як відкритих систем сьогодні характеризується сталим розвитком у загальному вигляді й висвітлена у великій кількості наукових праць як українських учених, так і зарубіжних науковців, таких як О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська

[5], С.Т. Пілецька [6], М. Зіріст [7], Н. Фабер [8], Дж. Гаспар [9], Е.Дж. Мюррей [10], Т. Фетзер [11], К.-Ю. Герн [12], Ф. Карлсон-Шлезак [13].

Майже усі наукові здобутки із зазначеної проблематики містять трактування економічної стійкості як антикризового явища, стану підприємства, за якого воно спроможне «встояти», незважаючи на численні зовнішні та внутрішні коливання й збурення. Однак, на наш погляд, залишились недостатньо висвітленими питання масштабності зазначених дестабілізаційних процесів, а саме «недовивченими» залишились обставини, за яких відбуваються втрати фундаментальних засад стійкості не тільки окремого господарюючого суб'єкта, не тільки окремої держави, але й майже усього світу, усієї світової економіки. Також слід відзначити недостатність у наукових здобутках сучасності внесення пропозицій щодо відновлення економічної стійкості підприємницьких суб'єктів, які здійснюють свою діяльність в умовах коронавірусної кризи.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 на економічну стійкість світових економік, а також українських підприємств із подальшим розробленням практичних рекомендацій щодо впровадження стратегічних аспектів її відновлення для підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні світові проблеми, викликані COVID-19, спростували очікування тих, хто вважав, що 2021 р. стане роком помірного, але стабільного покращення показників глобальної економіки й фондових індексів, які підтримуються ліберальною монетарною політикою центробанків. Коронавірусна пандемія нещадно вдарила по населенню великої кількості країн подвійним ударом: як інфекційне захворювання та як причина найбільшої після 2008–2009 рр. економічної кризи.

Згідно з даними Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку, Статистичної організації Європейської комісії [14–16], найбільші світові економіки у II кварталі 2020 р. через кризові впливи, спричинені COVID-19, перенесли найвищі, навіть рекордні показники скорочення ВВП.

Згідно з джерелом [16], за підсумками I кварталу 2020 р., ВВП країн Європи внаслідок коронавірусної кризи скоротився на 3,6% (сезонно-скоригований показник до IV кварталу 2019 р.) замість раніше прогнозованих 3,8%. Скорочення ВВП зафіксовано також порівняно з I кварталом 2019 р., зокрема стрімке падіння ВВП зареєстровано у Франції та Італії (падіння ВВП на 5,3%), Іспанії (5,2%), Австрії (2,6%).

Також за даними джерела [16], у II кварталі 2020 р. зменшення обсягів ВВП Німеччини порівняно з аналогічним періодом 2019 р. становило

11,7%, Франції – 19,3%, Іспанії – 22,1%, Австрії – 12,8%, Литви – 3,8%.

Згідно з прогнозами Світового банку [17], у 2021 р. глобальна економіка може зрости на 4%, але за умови повномасштабної вакцинації від COVID-19 впродовж усього року. Однак є висока ймовірність того, що відновлення буде відбуватися доволі повільними темпами за відсутності рішучості в діях урядів країн світу стосовно приборкання пандемії та впровадження реформ зі збільшення інвестицій.

Згідно з прогнозом [18], у 2021 р. ВВП США зросте на 3,5% після минулорічного скорочення на 3,6%, Єврозони – на 3,6% проти торішнього 7,4%, Японії – на 2,5% проти падіння на 5,3%. Економіка Китаю, як очікується, зросте на 7,9% у 2021 р. після минулорічного зростання на 2%.

На жаль економічні показники України також свідчать про уповільнення її розвитку. Найбільших втрат українська економіка зазнала у II кварталі 2020 р., коли зниження ВВП складало 11,4%. Найбільш важким у II кварталі був квітень – період максимально жорстких карантинних обмежень. Проте наступне пом'якшення карантинних заходів як в Україні, так і по всьому світі сприяло поступовому відновленню економічної стійкості та ділової активності. Таким чином, у III кварталі 2020 р. порівняно з попереднім кварталом (з урахуванням сезонного фактору) ВВП України збільшився на 8,5%, а порівняно з III кварталом 2019 р. зменшився на 3,5%.

За даними НБУ [19], індекс очікувань ділової активності у червні 2020 р. становив 45,5 п. порівняно з 29,9 п. у квітні 2020 р. (рекордно низьким рівнем) та 45,8 п. у березні 2020 р. Відповідно, з травня 2020 р. зафіксовано зменшення глибини падіння більшості видів економічної діяльності.

Загалом за даними джерела [20], протягом січня-червня 2020 р. серед основних секторів економіки відбулося зростання лише обсягу обігу роздрібною торгівлю (на 3,0%). Як наслідок, падіння ВВП за I півріччя 2020 р., за оцінками Мінекономіки, становить 6,5% (прогнозувалось 8,1%).

На засадах викладеного можна зробити певні узагальнення щодо впливу коронавірусної інфекції COVID-19 на економічну стійкість українських підприємств в розрізі окремих галузей економіки.

Нафтогазова сфера, АЗС. Незважаючи на можливість здійснення своєї діяльності в умовах карантину, АЗС України відчули додаткові навантаження на фінансові та людські ресурси. У квітні-травні 2020 р. більше 50% автомобілістів України зменшили кількість своїх поїздок, при цьому близько 30% скоротили поїздки більш ніж на 40%. Обсяги продажів на АЗС від самого початку карантину знизились на 20–25%, але потім зростання відновилося. Продовжують перебування в зоні ризику малі мережі АЗС та окремі

станції, що можуть бути поглиненими великими мережевими АЗС.

Туристична сфера. Українська сфера туризму одна з перших відчула на собі впливи активної фази карантинних заходів. Загалом втрати туристичної галузі України складають приблизно 1,5 млрд. дол. США. Негативні впливи торкнулися також індустрії відпочинку та подорожей і зачепили супутньо-паралельні галузі, такі як готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібна торгівля, індустрія розваг та діяльність закладів культури. Додає негативного впливу аномально тепла зима, що, безумовно, торкнулося насамперед сфери туризму Українських Карпат. Однак слід відзначити, що глобальна пандемія змусила вибирати українців вітчизняні пляжні курорти, що, наприклад, сприяло надходженню до місцевих бюджетів як туристичного збору у розмірі 196,2 млн. грн., що на 216,3% більше, ніж у попередньому році [20].

Банківська сфера та страхування. Достатність капіталу та його перевищення над мінімальним рівнем дали б змогу банкам витримати пандемічні збурення. Фінансові установи України набули високоефективності своєї діяльності, що дало їм можливість самим генерувати капітал. Сучасний український банківський сектор не залежить від міжнародних ринків капіталу, що дає йому змогу підтримувати свою ліквідність на високому рівні як у гривні, так і в іноземній валюті. Негативним впливом піддалося кредитування, що пояснюється зниженням платоспроможності і погіршенням споживчих уподобань. До того ж поточні негативні наслідки кризи можуть нагадати про себе найближчим роком, а саме зниження попиту на банківські послуги та зниження якості обслуговування кредитів.

У сфері **страхування** також негаразди через зростання запитів на онлайн-сервіси. На нашу думку, допомогти українському страховому ринку зможе надання з подальшим продажем такої послуги, як страховий поліс для покриття витрат на лікування від зараження COVID-19. До того ж такі страхові поліси можуть набувати статусу обов'язкових під час виїзду за кордон і матимуть шанс користуватися популярністю.

Нерухомість. Найбільш постраждалим сектором ринку нерухомості України стала подорожна оренда квартир. Значно знизилась ціна на оренду квартир внаслідок зниження доходів громадян та скорочення їхнього пересування територією України (зокрема, відвідування).

Кількість продажів на вторинному ринку нерухомості впала на 80% порівняно з торішніми показниками. Близько 10% будівельних компаній припинили свою діяльність від початку впровадження карантину та досі не відновили її. 75%

будівельних кампаній відклали запуск нових проєктів, понад 30% компаній суттєво скоротили персонал. Більшість будівельних компаній України відкоригувала свої фінансові плани у бік зменшення. Попит на об'єкти нерухомості порівняно з минулим роком впав на 70–80%.

Сільське господарство. Капіталізація українських публічних агрокомпаній відчула на собі карантинні обмеження найменше, оскільки великі агрохолдинги користуються своєрідним політичним протекціонізмом та мають надлишкову фінансову спроможність. Однак малі та середні фермерські господарства зазнали найбільших втрат. Через закриття ринків у березні-травні 2020 р. дрібні представники сільськогосподарського сектору України були позбавлені можливості реалізувати свою продукцію, що поставило їх у скрутне фінансове становище. Також однією з ознак кризи сільськогосподарської галузі стала бартеризація у сільській місцевості.

Протягом карантину великими торговельними мережами та крупними заготівельними фірмами було підвищено ціни на сільськогосподарську продукцію, що вплинуло на зменшення попиту з боку населення та підвищення цін на продукцію сільського господарства в Україні впродовж квітня-травня на 20–40% порівняно з країнами ЄС.

Зазначені обставини у сільському господарстві обумовили виникнення певних кризових явищ, пов'язаних зі зниженням рівня продовольчої безпеки України, знищенням дрібного агробізнесу, загостренням соціальної напруги, тінізацією ринку сільськогосподарської продукції, що провокує зростання цін на агропродукцію у торговельних мережах та стимулює її імпорт.

Таким чином, глобальна пандемія з відповідними обмеженнями сприятиме підвищенню значущості аграрного бізнесу для економіки України, що може невдовзі призвести до технологічної відсталості держави.

Телекомунікації. Глобальна пандемія COVID-19 із відповідними жорсткими обмеженнями призвела до переходу багатьох працівників зв'язку на віддалену роботу (провідні мобільні оператори «Київстар» та «Vodafone» перевели майже 80% працівників на дистанційну роботу). Збільшилось користування Інтернетом. Обсяги використання голосового трафіку збільшились майже на 20%. Операторами зв'язку продовжується діяльність із розвитку інфраструктури 4G. Слід відзначити, що, незважаючи на посилений попит та підвищення навантаження систем зв'язку, операторами та інтернет-провайдером майже не підвищувалися тарифи для бізнесу та населення.

Таким чином, констатуємо, що карантин не перешкоджає діджиталізації країни, а, навпаки, значно прискорює динаміку цього розвитку та підкреслює безальтернативність такого шляху.

Кафе і ресторани. Через пандемію впродовж березня-травня 2020 р. значна кількість українських ресторанів і кафе вимушена була тимчасово закритися, лише деякі продовжили роботу тільки в режимі доставки або видачі замовлень із собою. Негативно також позначилося зниження платоспроможності українців, внаслідок чого вони не змогли харчуватися у ресторанах. Лише 86% кафе та ресторанів змогли відновити свою роботу на початок липня. Велика кількість працівників цієї сфери харчування залишилась без роботи. Значно зменшився обсяг виручки (в середньому на 35%).

Узагальнюючи вищезазначене, ми доходимо висновку, що сучасним українським підприємствам, які функціонують в умовах коронавірусної кризи, необхідно здійснювати свою діяльність на засадах використання певних стратегічних аспектів відновлення їхньої економічної стійкості, які, на наш погляд, зводяться до такого.

1) Ефект «пружини». Фокусування бізнесу до пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 зводилося перш за все до орієнтації принесення найбільшої цінності для клієнта, і робилося це якомога ефективніше з позицій використання усіх видів ресурсів, як власних, так і залучених. Нині метою бізнесу має стати не тільки досягнення стану ефективності, але й втримання позицій економічної стійкості, набуття адаптивності та пружності в умовах коронавірусної кризи.

Застосування «механізму пружини» полягає у здатності українських підприємств «стиснутися» і сфокусуватися, щоб мати змогу пережити кризу та водночас буди відкритими для нових можливостей, які можуть з'явитися у ринковому середовищі, а для тих підприємницьких суб'єктів, які мають достатній запас міцності, є можливості скористатися перевагами, які надає криза, такими як здешевлення активів, падіння вартості компаній, які можна придбати. Однак більшість українських підприємств не має таких ресурсів, тому для них першочерговим завданням має стати фокусування на зміцненні своєї економічної стійкості.

2) Мислення першого дня заснування. Важливим у період рецесії є постійне «згадування першого дня заснування». Підприємницькі суб'єкти мають здійснювати свою діяльність як у перший день запуску свого проєкту, тобто в умовах жорсткої обмеженості ресурсів, великих викликів, нестабільності з боку клієнтів, адже тут існує дві загрози: по-перше, клієнти не впевнені у своїй належності цьому підприємству, по-друге, вони точно не готові зараз витратити як раніше. За таких умов вкрай важливо розвивати «чуття підприємницького винахідництва».

3) Моделювання декількох сценаріїв. Нині виникає гостра необхідність розроблення декількох сценаріїв ведення бізнесу, що обумовлено перш за все умовами невизначеності, які характерні

для коронавірусної кризи. Сценарії потрібно розроблювати у декількох варіантах: на випадок широкомасштабної вакцинації, на випадок закінчення карантинних обмежень раніше (пізніше), ніж очікувалось. До речі, «прописувати» сценарії на випадок послаблення карантину слід у декількох часових проміжках: через 4 місяці, 6 місяців, 10 і 12 місяців. За кожним із зазначених сценаріїв має бути розроблена чітка пропозиція для клієнта з огляду на можливості підприємства. Також необхідно запропонувати клієнтам нові пропозиції, виходячи з корисності, можливо, навіть деякий час на безкоштовній основі задля втримання його лояльності якнайдовше.

4) Своєчасність «болючих» рішень. Українському бізнесу доведеться приймати багато складних, «болючих» рішень, і чим довше їх відкладати, тим гірші наслідки для підприємства у майбутньому. До таких рішень належать звільнення працівників або зниження їхньої зарплатні, зменшення обсягу робочого часу, відпустки за власний рахунок. Нині для бізнесу вкрай необхідним є перегляд своєї організаційної структури, кількості штату працівників задля здійснення їхньої оптимізації. Зараз важливими для підприємства є працівники, які здатні творчо й креативно підходити до проблем, пропонувати ефективні варіанти їхнього вирішення, брати на себе відповідальність за реалізацію вибраних рішень.

5) «Тримання фокусу». Коронавірусна криза спричинила наявність таких умов, за яких необхідно фокусуватися на тих напрямках діяльності, які здатні принести клієнту найбільшу цінність. Необхідно (можливо, на деякий час) позбавитися проєктів, віддача від яких була опосередкованою. Найпоширенішою є ситуація, коли у кризові моменти підприємства обмежують маркетинговий бюджет. На наш погляд, це не є ефективним, адже у сучасних коронавірусних умовах вкрай необхідним є пошук нових способів маркетингу, нових каналів комунікацій задля постійного зв'язку з клієнтом. Також не треба забувати про своє бізнес-середовище, а саме підтримувати постійний контакт зі своїми стейкхолдерами.

6) Посткризові заходи. Українським підприємствам необхідно переосмислити свою поведінку, ведення свого бізнесу, переглянути фундаментальні питання, адже «так, як раніше» вже не буде. Зараз важливо зрозуміти й надати собі відповіді про характер кризи: вона є економічною, демократичною чи етичною. На наш погляд, зараз необхідно діяти за прикладом закінчення Другої світової війни, коли цивілізовані країни прийняли для себе виважені норми поведінки. Так, перед бізнесом стоїть першочергове завдання з відновлення та збереження своєї економічної стійкості, але й перед людством стоїть виклик переосмислення усіх подій, спричинених пандемією, більш глибоко.

Висновки з проведеного дослідження.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що 2020 р. позначився характерним впливом одного з головних чинників дестабілізації сучасної економіки – фактору розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19. Відповідями на пандемію стали суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, зокрема в Україні. Були запроваджені надзвичайні стани або загалом по країнах, або по окремих регіонах чи сферах; майже у всіх постраждалих країнах були запроваджені санітарно-епідеміологічні заходи, що спричинило уповільнення економічного розвитку цілого світу. Не став винятком підприємницький сектор України, економічна стійкість якого частково втратила свої фундаментальні устої, що змусило український бізнес опинитися на межі виживання. Стрімке падіння вітчизняної економіки, скорочення купівельної спроможності, непередбачувані зміни у поведінці споживачів, відсутність (повна або наявність неефективної) державної підтримки призвели до масштабних скорочень виробництва або навіть до зупинки цілих галузей української економіки. В зазначених умовах нагальною необхідністю стали розроблення й рекомендації до практичного застосування стратегічних аспектів відновлення економічної стійкості українських підприємств, які здійснюють свою діяльність в умовах коронавірусної кризи.

Вважаємо, що впровадження в практичну діяльність запропонованих стратегічних рекомендацій дасть змогу з боку підприємництва покращити епідеміологічну ситуацію, пом'якшити наслідки повторної хвилі інфікування, а також зможе запобігти глибокій економічній кризі та банкрутству вітчизняного бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я : офіційний сайт. URL: <https://www.who.int/en> (дата звернення: 02.02.2021).
2. Університет Джонса Гопкінса. Офіційний сайт. Меріленд, США, 2021. Coronavirus Resource Center. URL: <https://coronavirus.jhu.edu> (дата звернення: 02.02.2021).
3. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19 / Міністерство охорони здоров'я України : офіційний сайт. Київ, 2021. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 02.02.2021).
4. Бірбіренко С.С., Жаданова Ю.О., Банкет Н.В. Вплив пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 на економічну стійкість українських підприємств. *Економічний часопис – XXI*. 2020. № 183 (5–6). С. 66–78. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V183-07>.
5. Ареф'єва О.В., Городянська Д.М. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 8 (86). С. 83–90.
6. Пілецька С.Т. Сутність економічної стійкості та її взаємозв'язок з кризовими процесами на підприємстві. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 286–290.

7. Siegrist M., Bowman G., Mervine E., Southam C. Embedding environment and sustainability into corporate financial decision-making. *Accounting & Finance*. 2019. № 60(1). P. 129–147. DOI: <https://doi.org/10.1111/acfi.12533>.

8. Faber N., Jorna R., Engelen J.V. The sustainability of “sustainability” – a study into the conceptual foundations of the notion of “sustainability”. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*. 2005. № 7 (1). P. 1–33.

9. Gaspar J. Economic growth and multiple equilibria: A critical note. *Economic Modelling*. 2014. Vol. 36. P. 157–160.

10. Murray E.J. Epidemiology's Time of Need: COVID-19 Calls for Epidemic-Related Economics. *Journal of Economic Perspectives*. 2020. V. 34(4). P. 105–120. DOI: 10.1257/jep.34.4.105.

11. Fetzer T., Hensel L., Hermle J., Roth C. Coronavirus perceptions and economic anxiety. *Review of Economics and Statistics*. 2020. V. 0. P. 1–36. DOI: https://doi.org/10.1162/rest_a_00946.

12. Gern K.-J., Möse S. The impact of the COVID-19 pandemic on the global economy: Survey-based evidence from free zones. *Kiel Policy Brief*. 2020. No. 139. Kiel Institute for the World Economy (IfW), Kiel.

13. Carlsson-Szlezak P., Reeves M., Swartz P. What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. *Harvard Business Review*. 2020. URL: <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-mean-for-the-global-economy> (дата звернення: 12.02.2021).

14. Міжнародний валютний фонд : офіційний сайт. URL: <https://www.imf.org/en> (дата звернення: 16.02.2021).

15. Організація економічного співробітництва та розвитку : офіційний сайт. URL: <http://www.oecd.org> (дата звернення: 17.02.2021).

16. Статистична організація Європейської комісії : офіційний сайт. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 17.02.2021).

17. Світовий банк : офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 17.02.2021).

18. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.02.2021).

19. Національний банк України : офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 17.02.2021).

20. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіційний сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 17.02.2021).

REFERENCES:

1. World Health Organization. Available at: <https://www.who.int/en> (accessed 19 May 2021).

2. Johns Hopkins University. Available at: <https://coronavirus.jhu.edu> (accessed 19 May 2021).

3. Ministry of Health Protection of Ukraine. Available at: <https://moz.gov.ua> (accessed 19 May 2021).

4. Birbirenko S.S., Zhadanova Yu.O., Banket N.V. (2020) Vplyv pandemii koronavirusnoi infektsii COVID-19 na ekonomichnu stiiikist ukrainskykh pidpriemstv [Influ-

ence of pandemic of coronavirus infection COVID-19 on economic resilience of Ukrainian enterprises]. *Economic Annals-XXI*, no. 183 (5–6), pp. 66–78. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V183-07>.

5. Arefieva O.V., Horodianska D.M. (2008) Ekonomichna stiiikist pidpriemstva: sutnist, skladovi ta zakhody z yii zabezpechennia [Economic sustainability of the enterprise: the nature, components and measures to ensure it]. *Current problems of the economy*, no. 8(86), pp. 83–90.

6. Piletska S.T. (2014) Sutnist ekonomichnoi stiiikosti ta yii vzaiemozviazok z kryzovymy protsesamy na pidpriemstvi [The essence of economic stability and its relationship with crisis processes in the enterprise]. *Business Inform*, no. 5, pp. 286–290.

7. Siegrist M., Bowman G., Mervine E., Southam C. (2019) Embedding environment and sustainability into corporate financial decision-making. *Accounting & Finance*, no. 60(1), pp. 129–147. DOI: <https://doi.org/10.1111/acfi.12533>.

8. Faber N., Jorna R., Engelen J.V. (2005) The sustainability of “sustainability” – a study into the conceptual foundations of the notion of “sustainability”. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, no. 7 (1), pp. 1–33.

9. Gaspar J. (2014) Economic growth and multiple equilibria: A critical note. *Economic Modelling*, vol. 36, pp. 157–160.

10. Murray, Eleanor J. (2020) "Epidemiology's Time of Need: COVID-19 Calls for Epidemic-Related Economics." *Journal of Economic Perspectives*, vol. 34(4), pp. 105–120. DOI: 10.1257/jep.34.4.105.

11. Fetzer T., Hensel L., Hermle J., Roth C. (2020) Coronavirus perceptions and economic anxiety. *Review of Economics and Statistics*, vol. 0, pp. 1–36. DOI: https://doi.org/10.1162/rest_a_00946.

12. Gern Klaus-Jürgen, Möse Saskia (2020) The impact of the COVID-19 pandemic on the global economy: Survey-based evidence from free zones. *Kiel Policy Brief*, no. 139. Kiel Institute for the World Economy (IfW), Kiel.

13. Carlsson-Szlezak P., Reeves M., Swartz P. (2020) What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. *Harvard Business Review*. Available at: <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-mean-for-the-global-economy> (accessed 12 February 2021).

14. International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/en> (accessed 16 February 2021).

15. Organization of economic cooperation and development. Available at: <http://www.oecd.org> (accessed 17 February 2021).

16. Statistical organization of the European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat> (accessed 17 February 2021).

17. The World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org> (accessed 17 February 2021).

18. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 17 February 2021).

19. National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua> (accessed 17 February 2021).

20. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed 17 February 2021).